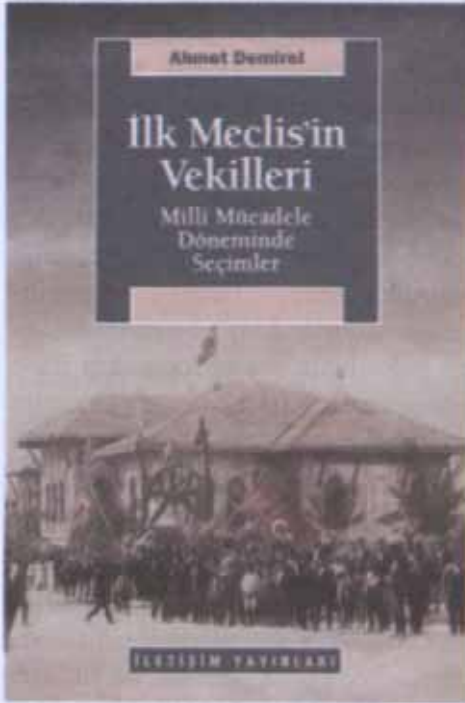

Ahmet Demirel, *İlk Meclisin Vekilleri*, İletişim yayınları, İstanbul 2010, 272 sayfa.

Kitap; önsöz, yedi bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Ayrıca son Osmanlı Mebusan Meclisi ile Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin listeleri kısa özgeçmişleriyle birlikte ek olarak verilmiştir. Kitabın sonunda kaynakça yer almaktadır.

Birinci bölümde Mondros Mütarekesi'nden son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin açılışına kadar (1918-1920) olan olaylar ele alınmaktadır. Mondros Mütarekesi'nin önemli

maddeleri göz önüne alınarak Çanakkale ve İstanbul Boğazı'nın işgali, belirli sayıda asker dışında Osmanlı ordusunun terhisi, 7. ve 24. maddeler ile işgallere zemin hazırlanması açıklanıp, Mondros'un uygulamaya konmasıyla ilgili işgal edilen bölgeler sayılmaktadır. Bu süreçte İttihatçı liderler yurttan ayrılmış, padişah Vahdettin yeni hükümeti kurmuş, Mebusan Meclisi feshedilmiş ve Anadolu'da işgallere karşı Kuva-yı Milliye hareketi başlamıştı. Aynı dönemde işbaşına gelen hükümetler meclis seçimleri için çaba sarf etmişlerse de Anadolu'daki hareketten çekindikleri için bunu ağırdan almışlardır.

İstanbul'da saray çevresi ile İttihat ve Terakki'nin kurtuluş çareleri ele alınarak, saray çevresinin bütünlüğü korumak için kısa süreli İngiliz mandasını önerdiği, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın da manda fikrinden uzak olmadığı ifade edilmiştir. İttihat ve Terakki ise feshedilmiş olduğundan üyeleri gizlice Anadolu'daki direniş hareketi içerisinde yer almışlardır. Bu süreçte Anadolu'da ortaya çıkan direniş hareketleri Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları tarafından birleştirilmeye çalışılmıştır.

Mustafa Kemal Paşa ordu müfettişi olarak Anadolu'ya geçtiğinde mevcut direniş güçlerini birleştirmek amacıyla

Erzurum ve Sivas kongrelerine katılarak lider konumuna yükselmiştir. Kongrelerde işgallere karşı halk, birlik olmaya davet edilirken padişahlık ve halifeliğin muhafaza edileceği vaadi hep ön planda tutulmuştur. Sivas Kongresi kararıyla mahallî direniş hareketlerinin Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında toplanması, mahallî cemiyetler tarafından tepkiyle karşılanmışsa da TBMM'nin açılmasıyla oluşan yeni birlik kendisini kabul ettirmiştir.

İttihatçılar Anadolu hareketi içinde arka planda durarak Karakol cemiyeti vasıtasıyla etkili olmuşlardır. Amaçları işgaller bertaraf edildikten sonra tekrar iktidara gelmekti. Ancak Mustafa Kemal Paşa bu iktidar mücadelesinden başarıyla çıkarak Karakol Cemiyeti'ni tasfiye etmiştir.

Anadolu hareketinin, meşruiyetini temin etmek maksadıyla milli iradeye vurgu yaptığı Amasya Genelgesi'nin maddelerine dayandırılarak ifade edilmektedir. Yine İstanbul ile ilişkilerle ilgili olarak, Anadolu hareketiyle ilişkileri kesilen Damat Ferit Paşa'nın istifa etmek zorunda kaldığı, sadrazamlığa getirilen Ali Rıza Paşa'nın ise Amasya'da Heyet-i Temsiliye ile görüşerek seçim kararı aldığı vurgulanmaktadır.

Seçimlerle ilgili olan ikinci bölümde seçimlerin yürürlükte olan iki türlü seçim sistemine göre yapıldığı, Birinci Dünya Savaşı'nda kaybedilen bölgelerin milletvekili sayılarının düşürüldüğü ve 1919 genel seçimi ile çeşitli nedenlerle boş kalan sandalyeler için yapılan ara seçimler sonucu toplam 169 mebusun seçildiği belirtilmektedir. Heyet-i Temsiliye'nin seçimde aday gösterdiği kişilerin çoğunlukla seçimi kazandığı ifade edilmektedir. İstanbul ve Erzurum seçimleri ayrıca ele alınarak seçilen mebusların isimleri verilmiştir. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'dan mebus seçildiği vurgulanmıştır.

Batum seçimleriyle ilgili olarak, bu livadaki seçimlerin zamanında bitirilemediği ve seçilen mebusların ancak TBMM açıldıktan sonra yeni meclise katıldıkları, Kars ve Ardahan'dan seçilenlerin ise ancak 1921 ve 1922 yıllarında Ankara'ya gelebildikleri belirtilmiştir. Oltu'dan seçilen iki mebusun ise İstanbul'a gidmeden Mebusan Meclisi'nin kapandığı ve bu kişilerin de TBMM'ye katıldıkları ifade edilmektedir.

Fransız işgali nedeniyle Adana vilayetinde seçimlerin yapılamadığı, İstanbul'da bulunan Adanalıların aralarından Adana mebuslarını belirledikleri ama bu kişilerin mecliste mebus olarak kabul edilmedikleri de

belirtmiştir. Ayrıca Osmanlı Mebusan Meclisi'ne ve I. TBMM'ye seçilen milletvekili listeleri üzerindeki teferruatlı bir tartışma ve seçim bölgelerine göre milletvekili listesi de verilmiştir.

Bölüm sonunda partiler ve seçimlerle ilgili genel bir değerlendirme yapılarak bu dönemde partilerin etkin olamadığı genel olarak Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin etkili olduğu, bu nedenle son Mebusan Meclisi'ne seçilen 169 milletvekilinden 115'inin 1920-1946 arasında TBMM'de görev yaptığı ifade edilmiştir. Öte yandan seçimlere gayrimüslimlerden sadece Musevilerin seçimlere katıldığı ve Mişon Ventura Efendi'nin son Mebusan Meclisi'ne katılan tek gayrimüslim mebus olduğu vurgulanmıştır.

Üçüncü bölümde Mebusan Meclisi üyelerinin çeşitli kriterlere göre özellikleri incelenmektedir. Bu incelemede mebusların çoğunun daha önce meclis tecrübesi olan, eğitim seviyesi yüksek kişilerden oluştuğu ve büyük bir kısmının doğum yeri ile seçim bölgesinin aynılığı, ayrıca seçilenlerin çoğunun 40'lı yaşlarda oldukları tespit edilmiştir. Meclis tutanaklarına dayandırılan bu çalışmada, mebusların %80 gibi bir oranda meclis çalışmalarına katıldıkları, yarısından fazla-

sının da mecliste konuşma yaptığı ortaya konulmuştur.

Son Mebusan Meclisi'ne seçilenlerin yarısından fazlasının Ankara'da açılan ilk TBMM'ye de katıldığı, ayrıca bunlardan bazılarının 1960'a kadar çeşitli dönemlerde milletvekili olarak görev yaptıkları ifade edilmiştir. Son olarak Mebusan Meclisi'nin faaliyetleri ele alınarak Misâk-ı Milli'nin kabulü, İstanbul'un işgali, bazı mebusların tutuklanması ile meclisin faaliyetlerine ara vermesi ve TBMM'nin açılması ele alınmaktadır.

Dördüncü bölümde 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali ve devamında Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin fiilen hükümet görevi üstlenmesi ile Ankara'da bir kurucu meclisin toplanma çalışmaları ele alınmaktadır. Toplanacak meclis için yapılacak seçimlerde birinci seçmenlerin oy kullanması öngörülmemiş ikinci seçmen olarak belediye meclisi idare heyetleri ve Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinin idare heyeti üyelerinin oy kullanması uygun görülmüştür. Ayrıca son Mebusan Meclisi'nin üyeleri de toplanacak meclise katılabileceklerdir.

Yeniden seçilenler ve Mebusan Meclisi'nden gelenlerle 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanan ilk

meclis çalışmalarına başlarken, diğer taraftan İstanbul'dan gelen vekillerin katılımı devam etmekteydi. 27 Ekim 1920'de alınan bir kararla meclise katılımlara son verilmiştir. Ancak Malta'da sürgünde olan Mebusan Meclisi üyelerinin vekillikleri devam etmekteydi.

Seçim çevreleriyle ilgili olarak gerek son Mebusan Meclisi ve gerek TBMM için yapılan seçimlerde işgaller dolayısıyla bazı çevrelerde seçimlerin yapılamadığı ifade edilmektedir. İlk mecliste 66 seçim çevresinden tam 437 milletvekiline sicil numarası verildiği belirtilerek bunların meclis çalışmalarına katılımıyla ilgili geniş bir tablo verilmiştir. Ayrıca zamanla çeşitli nedenlerle meclisin üye sayısında azalmalar olduğu, boşalan yerlere ara seçimlerde yeni vekillerin belirlendiği ve 1923'te meclis seçim kararı alınca kadar üye sayısının 437'den 337'ye düştüğü vurgulanmıştır. Bölüm sonunda seçim bölgelerinde seçilip meclise katılanlar, katılamayanlar, istifa edenler, vekilliği kabul edilmeyenler ve vefat edenlerle ilgili geniş bir liste ve bir tablo mevcuttur.

Beşinci bölümde 1920-1923 arasındaki siyasi gelişmeler ele alınmaktadır. Meclisin yetkileri ve çalışma usulleri ortaya konmuştur. Yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin meclise

verildiği belirtilmiştir. Hıyanet-i Vatanîye Kanunu, Firariler Hakkında Kanun, İstiklal Mahkemeleri'nin kurulması 1921 Anayasası ile ilgili açıklamalar yer almaktadır.

İstanbul ile ilişkiler ve iç ayaklanmalar ele alınarak, Anadolu ile bağlantı kurmakta zorluk çeken padişah ve hükümetin Anadolu hareketi aleyhine fetva çıkarttığı, Mustafa Kemal ile yakın arkadaşlarına Divan-ı Harp tarafından ölüm cezaları verildiği ve yurdun çeşitli yerlerinde çıkan ayaklanmaların desteklendiğine değinilmektedir. Ayrıca Batı Cephesindeki gelişmeler, düzenli orduya geçiş, bazı Kuva-yı Milliye şeflerinin isyanlarının bertaraf edilmesi ve İnönü savaşları hakkında bilgi verilmektedir.

Sevr Antlaşması'nın imzalanması, Londra Konferansı gibi dış politika konularının yanı sıra, Kuva-yı Milliye'nin düzenli orduya dönüştürülmesi, Mustafa Kemal'in lider konumuna yükselerek mecliste Birinci Grup ve İkinci Grup'un kurulması ile başkomutanlık kanununun çıkarılması ve meclis yetkilerinin üç aylığına Mustafa Kemal'e devri gibi iç politika konuları tartışılmaktadır. Ayrıca Birinci Grup'un içinde kurulan gizli Selâmet-i Umumiye Komitesi'nin çalışmaları ele alınmaktadır.

KITABIYAT

Birinci ve İkinci Grup arasındaki siyasî mücadele, Büyük Taarruz ve Mudanya Ateşkes Antlaşması, saltanatın kaldırılması ve Lozan Barış Antlaşması'nın hazırlık safhası ile ilk aşaması ve görüşmelerin kesintiye uğramasının ardından TBMM'de seçim kararının alınmasıyla ilgili tartışmalara genişçe yer verilmektedir. Birinci Grup'un Halk Fırkası'na dönüştürülme süreci, Hıyanet-i Vatanîye Kanunu'nda yapılan değişiklikler ile 1920-1923 arasında meclisteki oylamalar bölümünün son konuları olarak ele alınmaktadır.

Altıncı bölümde Birinci Meclise seçilen milletvekillerinin çeşitli kriterlere göre özellikleri izah edilmektedir. Mebusların seçilme şekli, geçmiş parlamento tecrübesi, seçim bölgeleri ve doğum yerleri ile yerellik boyutu tablolara dökülerek yorumlanmaktadır. Yerellik boyutunda İkinci Grup vekillerinin %68 ve Birinci Grup vekillerinin %58'lik oran ile doğum yerlerini temsil ettikleri görülmektedir.

Yine yaş grupları, eğitim seviyeleri, meslekleri, yeniden seçilme durumu ile ilgili tablolar eklenmiştir.

Seçim sonucunda Birinci Grup üyelerinin %56'sı yeniden seçilirken, İkinci Grup üyelerinin hiçbiri seçilememiştir. Ayrıca ikinci meclise seçilen ve seçilemeyen Birinci Grup üyeleriyle ilgili bir tablo da eklenmiştir. Bu tablodan ikinci meclise seçilenlerin daha genç olduğu, medrese ve dinî okulları bitirenlerin tasfiyeye uğradığı, din adamları ve eşrafın ciddi biçimde elendiği ve bunların yerine gazetecilerin tercih edildiği anlaşılmaktadır.

Sonuç kısmında son Mebusan Meclisi üyelerinin çeşitli kriterlere göre dağılımı, 1920-1923 arasında görev yapan birinci TBMM üyeleri ve tek parti döneminde (1923-1946 arası) seçilen milletvekilleriyle karşılaştırılmaktadır. 1923 seçimlerinde sonra 1927, 1931, 1935, 1939 ve 1943'te yapılan seçimlerde CHP merkezinden gösterilen adayların milletvekili seçildiğine vurgu yapılarak, özellikle 1923-1946 arasında milletvekili seçilen 1.037 kişiden 1.032'sinin CHP merkezi tarafından gösterilen adaylardan seçilmiş olması dikkat çekici bir nokta olarak öne çıkmaktadır.

Seydi Vakkas TOPRAK

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ TARİH DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

1. *Tarih Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'nün ilan ettiği bir yıldaki 4 yayın döneminde, en az 2 sayı olarak yayınlanacaktır.
2. *Tarih Dergisi* hakemli bir yayındır. Yayın Kurulu'nca uygun görülen makaleler değişik üniversitelerden üç hakeme gönderilir; en az iki hakemin olumlu raporu üzerine yayımlanır.
3. Derginin yayın dili Türkçe'dir. Yayın Kurulu'nun uygun görmesi halinde, İngilizce makaleler de yayınlanabilir.
4. Dergiye, önceden yayımlanmamış yazılar kabul edilir.
5. Makale yazarının ad, soyad, adres (iş adresi), telefon numaraları ve e-posta adresini Dergi Sorumlusuna bildirmesi gerekir.
6. Makale başlığının altında yazarın adı yer almalı, sayfa sonunda (*) işareti ile belirtilen dipnotta, unvanı, çalıştığı kurum ve e-posta adresi belirtilmelidir (Örnek: Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; birisi@abc.com).
7. Makalenin 4 adet kopyası ile bir adet CD/disket kaydının (Metin PC Word, Times New Roman, 12 punto ve 1,5 satır aralığı ile yazılmalı, Sayfa Yapısı A 4, Alt boşluk 0.75, Üst boşluk 0.75, Sağ boşluk 1.17 ve Sol boşluk 1.17, Cilt boşluğu ile Alt-Üst bilgi boşluğu bırakılmayacak şekilde oluşturulmalı; uygulama için derginin son sayısı esas alınmalıdır) gönderilmesi gereklidir.
8. Yazı ve makalelerde yer alan fotoğraf, harita, grafik, arşiv belgesi vb. görsel malzeme dijital ortamda teslim edilmelidir.
9. Makale başlığından sonra, kısa bir "Özet" ve "Anahtar kelimeler" (beş adet), makale sonunda da aynı şekilde bir "Abstract" (80-100 kelimelik İngilizce özet), makale başlığı ve anahtar kelimelerinin (Keywords) İngilizce çevirileri konulmalıdır.
10. Makaleler Yayın Kurulunun uygun bulması üzerine, hakemlere gönderilir. Yayın Kurulu, hakem raporlarını dikkate alarak makalelerin yayınlanacağı sayıyı belirler.
11. Hakem raporları doğrultusunda tashihi gereken makaleler yazarlarına iade edilir. Yazar, tashihleri hakemlerin istediği doğrultuda gerçekleştirip 6, 7, 8 ve 9. maddelerde belirtilen hususları da dikkate alarak, CD/disket ortamında son halini ve iki nüsha çıktısını Dergi Müdürüne ulaştırır.
12. Çeviri yazılarda mutlaka makalenin yabancı dildeki orijinal kopyası gönderilmeli, ayrıca asıl makalenin tam bibliyografik künyesi (derginin tam adı, yazarı, baskı yeri, yılı, cildi, sayısı ve sayfalart) bildirilmelidir.

İrtibat Adreslerimiz ve Telefon Numaralarımız

Doç. Dr. Mahmut AK (Oda No: 401-D), Araş. Gör. Metin ÜNVER (Oda No: 416)
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Ordu Cad. No. 196, 34459
Laleli/İstanbul 212 455 57 00/15923; 15921
Cep: 0532 771 58 69/0533 494 29 95 e-mail: tarihdergisi@hotmail.com